

СУБТАКТИКА ВИРАЖЕННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО АДРЕСАТА В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Поетичні твори Т. Г. Шевченка, незважаючи на жанрову належність, відзначаються динамізмом, діалогічністю, емоційністю, майстерністю відображення внутрішнього світу героїв і людських стосунків. З огляду на це дослідження комунікативних стратегій і тактик, репрезентованих у Шевченковій поетичній спадщині, є актуальним та зумовленим розвитком сучасної науки про мову.

Субтактика вираження позитивного ставлення до адресата виокремлюється в складі комунікативної тактики підвищення значимості адресата, що належить до тактик зближення, чи позитиву. Найтипівішим способом вираження прихильності до адресата у творах Т. Г. Шевченка є вживання мовцем звертань-маркерів позитивного ставлення. Такі звертання входять до складу не тільки позитивнооцінних висловлювань, але й висловлювань спонукального та інформативного характеру, висловлювань-обіцянок, висловлювань-самопозиціонувань, висловлювань-утішань і висловлювань незгоди.

Вираження прихильності до адресата відбувається і шляхом уживання мовцем пестливих форм власних імен та іменників-номінацій адресата, часто супроводжуваних атрибутивними поширювачами позитивнооцінної семантики на позначення: а) зовнішнього вигляду / вроди: *чорнявий, чорнобривий, прекрасний, розкішний*; б) характеру, емоційного стану, вдачі, моральних якостей: *веселий, вольний, добрий, тихий, праведний, святий, щирий*; в) віку: *молодий, невеликий, сивий, сивоусий*; г) прихильності: *любий, милий, незабутній, ясний*; д) соціального стану: *багатий*.

Серед звертань прихильності особливою частотністю в досліджуваних контекстах відзначаються звертання на позначення родинності, дружності та звертання-метафоризовані назви. У групі звертань-маркерів родинності більшість апелювативів адресовані особам, які не є родичами для адресанта: *бабусенько, батечку, батьку, брате, братику, дитино, дідусю, діти, доненько, доню, мамо, мамуню, нене*. Звертання-номінації дружності в поетичній творчості Т. Г. Шевченка репрезентовані такими лексемами: *батьки-отамани, братія, братця, дівчата, дівчаточка, дівчатонька, друже, друже-брате, пане-брате, пани-брати, панове-молодці, отамани-товариші, світе-брате, хлопці, хлоп'ята* і под.

Численною групою серед звертань-маркерів позитивного ставлення до адресата є звертання у вигляді метафоризованих лексем і словосполучень. У їх складі виокремлюємо звертання-персоніфіковані найменування, серед яких вирізняються назви: а) птахів: *голубе*,

голубка сизокрила, голубко, голубонько, голубочко, голуб'ята, орли, пташко, сизокрилий, сірі птахи, соколе; б) риб: рибко, рибчино; в) рослин, їх частин, плодів: квіте, квіти, цвіте, ягідко; в) абстрактних понять: диво, доле, доленько, душе, душко, зоре, кохання, красо, красота, покою, світе, свято, серце, серденько; г) моральних якостей: святая, чистая.

Для творчості Кобзаря типові поетизовані форми апелятивів: *мій рожевий квіте, мій маковий цвіте, красо моя молодая, моє свято / диво чорнобриве, цвіт зельний, єдине свято* і т. д. Субтактиці вираження позитивного ставлення до адресата притаманне явище гетерономінування в складі звертань, наприклад: *Зібрав Тарас козаченьків – Поради прохати: "Отамани-товариші, Брати мої, діти! Дайте мені порадоньку, Що будем робити?"* (Тарасова ніч. – Кн. 1. – С. 99).

Вираженню прихильності слугують також конструкції, що в прямий спосіб або непрямо свідчать про позитивні почуття мовця до адресата, наприклад: *Ти сирота, нема нікого, Опріче праведного Бога. Молися ж, серце, помолюсь І я з тобою* (І станом гнучим, і красою – Кн. 2. – С. 365); *Отак я іноді тобою, Тобою, серце, молодю, Старії очі веселю* (Так само. – С. 365). До вищезгаданої групи можна віднести не тільки зізнання в позитивних почуттях, а й запевняння у вірності, обіцянки не покинути і под. У межах цієї групи виокремлюємо також реченнєві одиниці, що слугують виявленню інтересу до адресата і вираженню позитивного внутрішнього стану мовця, спричиненого присутністю чи діями адресата.

Опосередковано позитивне ставлення передають конструкції, що позначають турботу мовця про адресата, наприклад: (ворожка до дівчини, яка прийшла до неї за допомогою) *Твою долю, моя доню, Позаторік знала, Позаторік і зіллячка Для того придбала* (Тополя. – Кн. 1. – С. 118). Серед них є висловлювання-спонукання, із яких виводиться позитивне ставлення до адресата (із дієсловами *вийди, люби мене, подай руку, подивися* (на мене), *посміхнись, поцілуй, обнімемось, обніми* і под.), наприклад: *Подай же руку козакові І серце чистеє подай!* (Полякам. – Кн. 2. – С. 86).

Порада й застереження є виявами приязні, особливо якщо вони містять звертання-маркери прихильності мовця до співрозмовника, наприклад: *Мій ти друже, Моя ти любо! Не хрестись, І не кленись, і не молись Нікому в світі!* (Ликері. – Кн. 2. – С. 501). Порадам, репрезентованим у творчості Т. Г. Шевченка, притаманна політематичність та різноплановість. Серед них можна виокремити поради-утішання, спрямовані на гармонізацію внутрішнього стану людини, поради стосовно вироблення моральних якостей, поради щодо покращення стосунків з іншими. Менш чисельною групою є поради стосовно отримання бажаного результату оптимальним шляхом, наприклад: змінити репертуар своїх пісень, щоб заробити більше грошей і здобути славу, не вчити дітей віршуванню та ін.

Застереження порівняно з порадами відзначаються більшою категоричністю й безапеляційністю. Здебільшого зафіксовані в Шевченкових поезіях висловлювання-застереження, що є виявом позитивного ставлення до адресата, відзначаються сфокусованістю в морально-етичну й емоційну сфери.

До опосередкованих способів вираження позитивного ставлення відносимо також побажання добра. Серед тематичних груп побажань добра, характерних для поетичних творів Т. Г. Шевченка, виділяємо благопобажання-привітання, благопобажання-прощання та благопобажання-пробачення.

На периферії субтактики вираження позитивного ставлення до адресата перебувають висловлювання співчуття. На мовному рівні їх репрезентують: а) риторично-питальні речення: *Для кого в світі живете?, Де ти в світі подінешся з малим сиротою?, Хто тебе не мучив?, До кого ви прихилитесь?*; б) конструкції-ствердження зі словами *такий (така, таке), так (отак)*, часто поєднуваними з лексемами *доля, талан, горе, горенько / лишенько* (з тобою, вам, тобі), дієсловами фатальності (*випало, довелося*), дієсловами, що маркують митарства, страждання, загибель (*гинеш, ізнемігся, мучишся, погибаєш, покутувати, стомився* і под.); в) конструкції, у яких констатується неможливість реалізації бажаної чи очікуваної адресатом дії; г) конструкції, що містять словосполучення, які спеціалізуються на вираженні емпатії (*плачу з тобою, серце болить, крається* (за тебе) і под.).

Значення співчуття маркують й атрибутивні поширювачі на зразок *безталанний, бідний, знівечений, нещасний, самотній, самотній, самотній* у поєднанні з присвійними займенниками *мій, моя, мої*, а також словосполучення, із яких виводиться подібне значення: *бездітна вдовице, сирота, неповинний, удово небого* тощо.

Таким чином, субтактика вираження позитивного ставлення до адресата в поетичній творчості Т. Г. Шевченка виявляється у висловлюваннях, що маркують прихильність, у звертаннях, що свідчать про позитивне ставлення до адресата, а також у порадах, застереженнях, висловлюваннях благопобажання та співчуття. Подальше студіювання комунікативних тактик, виявлення й аналіз мовленнєвих жанрів і комунікативних прийомів, репрезентованих у поетичній спадщині Т. Г. Шевченка, становить перспективу досліджень лінгвістів-шевченкознавців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Т. Г. Поезії 1837-1861 : у 2-х томах / Т. Г. Шевченко. – Кн. 1. – К. : Рад. письменник, 1989. – 512 с.
2. Шевченко Т. Г. Поезії 1837-1861 : у 2-х томах / Т. Г. Шевченко. – Кн. 2. – К. : Рад. письменник, 1989. – 560 с.